

Həcər QASIMOVA

Bakı Dövlət Universiteti

“Beynəlxalq ümumi hüquq”

kafedrasının dosenti, h.e.f.d.

e-mail: hecer.qasimova@gmail.com

XARİCİ DİPLOMATİK NÜMAYƏNDƏLİKLƏR VƏ ONLARIN PERSONALININ TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN TƏMİN OLUNMASININ BEYNƏLXALQ VƏ MİLLİ HÜQUQİ ƏSASLARI

Açar sözlər: diplomatik immunitet, diplomatik nümayəndəlik, diplomatik agent, şəxsi toxunulmazlıq, beynəlxalq hüquqi məsuliyyət, xarici əlaqə orqanları.

Ключевые слова: дипломатический иммунитет, дипломатическое представительство, дипломатический агент, личная неприкосновенность, международно правовая ответственность, органы внешних сношений.

Key words: diplomatic immunities, diplomatic mission, diplomatic agent, personal inviolability, international legal responsibility, bodies of external relations.

Son günlərdə Azərbaycan Respublikasının xarici ölkələrdəki diplomatik nümayəndəliklərinə qarşı müxtəlif formalarda hücumların, terror aktlarının sayının artması ciddi narahatlıq yaradır. Son altı ay ərzində səfirliklərimizə qarşı beş terror aktı həyata keçirilib. 4 Avqust 2022-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Londonda yerləşən səfirliyinə İran İslam Respublikasının himayə etdiyi radikal dini qruplaşmanın üzvləri hücum etmişdir. Azərbaycanın Xarici İşlər Nazirliyi bu insidenti “vandalizm aktı” kimi qiymətləndirib və Böyük Britaniyanın ölkəmizdəki səfirliyinin müvəqqəti işlər vəkilinə hücumla bağlı “qəti etiraz” bildirərək belə halların təkrarlanmayacağına dair “zəmanət tələb edib”.

16 Sentyabr 2022-ci ildə Livanda yaşayan ermənilər Azərbaycanın Beyrutdakı səfirliyinin binasına hücum etmişlər. Polis əməkdaşları təxribatın qarşısını almaq üçün gözyaşardıcı bombalardan istifadə etmişdir.

18 Sentyabr 2022-ci ildə Fransada yaşayan ermənilər tərəfindən Azərbaycanın Parisdəki səfirliyinə hücum olunub. Rəsmi Bakı Parisdəki səfirliyimizin təhlükəsizliyinin təmin edilməməsinə etiraz olaraq Fransaya nota vermişdir, həmçinin Azərbaycan Baş Prokurorluğu tərəfindən cinayət işi açılmışdır.

11 Oktyabr 2022-ci ildə Vaşinqtonda Azərbaycanın ABŞ-dakı səfirliyinin xidməti avtomobili atəşə tutulmuşdur. Baş verən insidentlə bağlı XİN növbəti dəfə Azərbaycan diplomatik nümayəndəliyinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi tələbi ilə çıxış etmişdir.

27 Yanvar 2022-ci ildə isə ölkəmizin İrandakı səfirliyinə edilən silahlı hücum nəticəsində nümayəndəliyin personalından bir şəxs (səfirliyin mühafizə xidmətinin rəisi) həlak olmuş, iki nəfər yaralanmışdır. Terror aktı ilə bağlı XİN-in yaydığı bəyanatda qeyd olunur ki, Azərbaycan tərəfi günahkarların müəyyən edilərək layiqli cəza almasını təmin etmək üçün müvafiq beynəlxalq mexanizmlərin verdiyi bütün imkanlardan istifadə edəcək.

Qeyd olunan faktlar xarici əlaqə orqanlarının təhlükəsizliyinin təmin olunmasının hüquqi mexanizmlərinin respublikamız üçün nə qədər aktual olduğunu bir daha təsdiq edir. Bu faktlar, ciddi beynəlxalq hüquqi nəticələrə əsas yarada bilən ağır beynəlxalq hüquq pozuntularıdır. Onlar xüsusən araşdırılmanı və uyğun beynəlxalq hüquqi

qiymətləndirilməni tələb edir. Əks təqdirdə dövlətin bu mühüm xarici əlaqə orqanlarının fəaliyyəti mümkünsüz sayıla bilər.

İlk öncə qeyd edək ki, diplomatik immunitet bütün diplomatiya hüququnun mərkəzi institutu, əsas elementidir. Qədim Hindistanın Manu Qanunlarından başlayaraq bu günə qədər bu institut beynəlxalq hüququn ümumtanınmış prinsipləri, adət və müqavilə normaları ilə, həmçinin dövlət-daxili qanunvericiliklə dəqiq tənzimlənmişdir.

Bu gün bu sahədə əsas universal akt olan Diplomatiya əlaqələr haqqında 1961-ci il Vyana Konvensiyasının 22-ci maddəsi diplomatik nümayəndəliklərin binasının toxunulmazlığı prinsipini imperativ norma şəklində müəyyən etmişdir. Yeri gəlmişkən, Konvensiya layihəsi müzakirə olunan zaman Beynəlxalq Hüquq Komissiyası bu maddəyə hər hansı bir qeyd-şərti (yanğın qeyd-şərti) qəbul etməməklə bu normanın mütləq xarakterini bir daha sübut etmişdir. Konvensiyanın 22-ci maddəsində deyilir “1. Nümayəndəliyin binaları toxunulmazdır. Yerləşmə dövlətinin hakimiyyət orqanları nümayəndəlik başçısının razılığı olmadan bu binalara daxil ola bilməzlər.

2. Nümayəndəliyi hər cür hücumlardan və zərər vurulmasından qorumaq və nümayəndəliyin sakitliyinin istənilən formada pozulmasının və ya şərəfinin təhqir olunmasının qarşısını almaq üçün hər cür lazımi tədbirlər görmək yerləşmə dövlətinin xüsusi vəzifəsidir.

3. Nümayəndəliyin binaları, avadanlıqları və bu binalardakı digər əmlak, həmçinin, nümayəndəliyin nəqliyyat vasitələri axtarış, müsadirə və həbs icra hərəkətlərində immunitətdən istifadə edir.” [3].

1961-ci il Vyana Konvensiyasının 22-ci maddəsi yerləşmə dövlətinin xarici diplomatik nümayəndəliklərin binalarına münasibətdə iki cür öhdəliyini müəyyən edir. Bir tərəfdən, 22-ci maddədəki passiv öhdəliyə əsasən onun vəzifəli şəxsləri bu toxunulmazlığı pozan hər hansı istənilən hərəkətdən çəkinməlidirlər. Digər tərəfdən, aktiv öhdəliyə əsasən isə, yerləşmə dövləti həmin nümayəndəliyi fiziki şəxslərin zərər gətirə biləcək istənilən qeyri-qanuni hərəkətlərindən qorumaq üçün bütün lazımi tədbirləri görməlidir [2]. Bu sahədə yerləşmə dövlətinin hər hansı bir hərəkətsizliyi

birbaşa öhdəliyinin pozulması və beynəlxalq hüquqi məsuliyyətinin əsası kimi çıxış edir.

Gördüyümüz kimi, Konvensiya hər hansı bir konkret tədbirlərlə bağlı müddəaları özündə əks etdirmir. Yəni, yerləşmə dövlətindəki şəraitdən və şərtlərdən asılı olmayaraq, bu dövlət ərazisindəki xarici diplomatik nümayəndəliklərin təhlükəsizliyini təmin etməlidir. Bu xüsusi öhdəlik nəticə öhdəliyidir və hansı vasitələrdən istifadə olunmasından asılı olmayaraq təmin edilməlidir.

1961-ci il Vyana Konvensiyası nümayəndəliyin personalına daxil olan diplomatik və inzibati-texniki heyətin də tam toxunulmazlığı prinsipini müəyyən edir. Diplomatiya agentinin toxunulmazlığı prinsipinə uyğun olaraq, onların hər hansı bir formada tutulub saxlanılmasına, həbs olunmasına yol verilmir (mad.29). Digər tərəfdən bu maddədəki aktiv öhdəliyə uyğun olaraq, yerləşmə dövləti ona lazımi hörmətlə yanaşmalı və onun şəxsiyyətinə, azadlığına və ləyaqətinə hər hansı hücumların qarşısının alınması üçün bütün lazımi tədbirləri görməlidir. Konvensiya şəxsi toxunulmazlıq prinsipini də mütləq norma formasında müəyyən etmiş və heç bir istisnayı qəbul etməmişdir. Bu öhdəliyə əsasən yerləşmə dövləti şəxsi toxunulmazlığın təmin edilməsi üçün bütün tədbirləri görməlidir. Buraya müxtəlif tədbirləri aid etmək olar ki, onlar haqqında aşağıda daha ətraflı bəhs edəcəyik.

Diplomatik nümayəndəliklərin və onun personalının toxunulmazlığını və müdafiəsini təmin etmək ən mühüm və aktual məsələ kimi BMT Baş Assambleyasının bir çox sessiyalarında müzakirə olunmuş və uyğun sənədlər qəbul edilmişdir. Diplomatiya nümayəndəliklərinin toxunulmazlığı məsələsi ilə bağlı BMT-nin Baş Katibi tərəfindən hazırlanan “Beynəlxalq hüquq icmalı” adlanan sənəddə də deyilir ki, diplomatik agentin, dövlət nümayəndəsinin şəxsiyyətinə qarşı müəyyən qruplar tərəfindən edilən faktiki hücumlar zamanı yerli dövlətin hökuməti toxunulmazlığı bərpa etmək və hüquq pozuntusunu törədəni cəzalandırmaq üçün bütün tədbirləri həyata keçirməlidir.

BMT Baş Assambleyasının 1980-ci il Dekabrın 15-də XXXV sessiyasında qəbul etdiyi “Diplomatik və konsul missiya və nümayəndəliklərinin müdafiəsi, mühafizəsi və təhlükəsizliyinin

gücləndirilməsi üzrə effektiv tədbirlərə baxılması” adlı qətnaməsində bütün dövlətləri onların beynəlxalq hüquqi öhdəliklərinə müvafiq olaraq yurisdiksiyaları altında olan ərazilərdə yerləşən diplomatik və konsul nümayəndəliklərinin və nümayəndələrinin müdafiəsi, təhlükəsizliyi və mühafizəsini effektiv təmin etmək üçün bütün lazımi tədbirləri görməyə çağırmışdır (ərazilərində bu nümayəndəlik və nümayəndələrin təhlükəsizliyinə və mühafizəsinə yönələn aktlara təşviq, təhrik edən, onları təşkil edən və həyata keçirən şəxslərin, qrupların və təşkilatların qeyri-qanuni fəaliyyətini qadağan edən praktiki tədbirlər də daxil olmaqla). Qətnamə ilə xüsusi nəzarət mexanizmi yaradılır. Onun əsasında dövlətlər BMT-nin Baş Katibinə onların ərazilərində xüsusi müdafiədən istifadə edən şəxslərə qarşı həyata keçirilən ciddi qəsdlər, bunları həyata keçirənlərin məhkəməyə ötürülməsi və təkrar hallarının qarşısının alınması ilə bağlı gördükləri tədbirlər haqqında məlumat verir ki, Baş Katib də öz növbəsində bu məlumatı Baş Assambleyaya ötürür.

1980-ci ildən başlayaraq bu mexanizm əsasında Baş Assambleyanın illik sessiyalarında müzakirələr keçirilir və mütəmadi olaraq uyğun qətnamələr qəbul edilir. 2022-ci il 21 iyulda BA-nın növbəti 77-ci sessiyasında adiçəkilən qətnamənin (75 /139) 11-ci bəndi əsasında hazırlanmış Baş Katibin məruzəsinə Azərbaycan Respublikasının xaricdəki diplomatik və konsul nümayəndəliklərinin təhlükəsizliyinə, sakitliyinə, şərəf və ləyaqətinə qarşı yönələn 15 insident daxil edilmişdir.

Adiçəkilən normativ aktların məzmunundan irəli gələrək yerləşmə dövləti bu cür situasiyalarda hücumların qarşısını almaqla yanaşı, uyğun şəxslərin müəyyən edilməsi və cəzalandırılması sahəsində də öhdəlik daşıyır. Yeri gəlmişkən dövlətin bu öhdəliyi 1973-cü il Beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə, o cümlədən diplomatik agentlərə qarşı cinayətlərin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında Konvensiyaya müvafiq olaraq da müəyyən edilmişdir.

Bu Konvensiya beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərin xüsusi müdafiəsinin təmin edilməsi yönündə mühüm addımlardan hesab oluna bilər. Konvensiya beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxsləri, xüsusi müdafiə yaradan cinayətin tərkibini, ehtimal olunan cinayətkarın anlayışını

müəyyən etməklə yanaşı, beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə qarşı cinayətlərin qarşısının alınması və cəzalandırılması sahəsində dövlətlərin əsas öhdəliklərini də müəyyən edir. (1; s.158).

1973-cü il Konvensiyası diplomatik agentlərə və digər beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə qarşı yönəldilmiş cinayətlər haqqında məsələni daha qlobal problem olan terrorizm aktlarının həyata keçirilməsi aspektlərindən birinə aid etmişdir. Konvensiyanın 2-ci maddəsində xüsusi beynəlxalq hüquqi müdafiə yaradan cinayətin tərkibi müəyyən olunmuşdur. Buna aşağıdakılar aiddir:

a) beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxsin qəsdən öldürülməsi, qaçırılması və ya onun şəxsiyyətinə və ya azadlığına yönəlmiş digər hücumların həyata keçirilməsi;

b) beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxsin şəxsiyyətinə və azadlığına təhlükə yarada biləcək, onun rəsmi binasına, yaşayış binasına və ya nəqliyyat vasitələrinə zorakı hücumların həyata keçirilməsi;

c) istənilən hücum cəhdi;

d) istənilən belə hücumun iştirakçısı qismində əməllər, belə ki, hər bir iştirakçı dövlət tərəfindən onun daxili qanunvericiliyinə əsasən, bu cinayətin onun ərazisində və ya ərazisinin hüdudlarından kənarında baş verməsindən asılı olmayaraq, cinayət kimi qiymətləndirilməlidir.

Dövlətin xarici diplomatik nümayəndəliklərinin və onların personalının statusunu, toxunulmazlığı məsələlərini müəyyən edən beynəlxalq hüquqi sənədlərin analizi yerləşmə dövlətlərinin bu xarici əlaqə orqanlarının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilə bağlı öhdəliklərini aşağıdakı şəkildə ümumiləşdirməyə əsas verir.

Nümayəndəliyin binasına münasibətdə:

- Nümayəndəliyin başçısının icazəsi olmadan binaya daxil olmamaq;

- Binada həbs, axtarış, rekvizisiya və digər icra hərəkətləri aparmamaq;

- Yerli hakimiyyət orqanlarının nümayəndəliyə zərər vuran, onun sakitliyinə, şərəf və ləyaqətinə xələl gətirən əməllərinin qarşısını almaq;

- Nümayəndəliyin binasının mühafizəsi;

- Toxunulmazlığa qəsd edən halların istintaqını aparmaq, təqsirkarların cəzalandırılmasını həyata keçirmək;

• Vurulmuş zərərə görə təzminatı təmin etmək

Personala münasibətdə:

• dövlət orqanlarının və ayrı-ayrı şəxslərin diplomatik agentin toxunulmazlığına xələl gətirən istənilən fəaliyyətdən çəkinməsi;

• Qəsdlərin və personala zərər vurulmasının qarşısını almaq;

• Diplomatlara faktiki pozulmuş hüquq və imtiyazlarının bərpa edilməsi;

• Hüquq pozuntusunu törədənlərin cəzalandırılması;

• Dəyən zərərə görə təzminat ödənilməsi;

• Göstərilən məsələlərlə bağlı dövlətlərin əməkdaşlığı

Öhdəliklərin bəzilərinin realizəsinin praktiki hallarına baxaq. Diplomantik nümayəndəliyin binasının mühafizəsi yerləşmə dövləti tərəfindən adətən xüsusi polis və ya hərbi bölmələr tərəfindən həyata keçirilir. Beynəlxalq hüquq normaları mühafizənin konkret təşkili qaydalarını, güvvələrin və vasitələrin sayını tənzimləmir, bunu yerləşmə dövlətinin “xüsusi öhdəliyi” kimi müəyyən edir. Beləliklə, mühafizənin təşkil edilməsinin konkret qaydaları və onun həcmi yerləşmə dövlətinin müstəsna səlahiyyətidir. Təbii ki, diplomatik nümayəndəliklər real təhlükənin mümkünlüyü halında yerləşmə dövlətindən gücləndirilmiş mühafizənin təşkil olunmasını tələb edə bilər [4. s.48]. BMT-nin Baş Katibi tərəfindən 1971-ci ildə hazırlanmış “Beynəlxalq hüquq icmalı”nda da deyilir ki, “yerləşmə dövləti hücum haqqında qabaqcadan məlumatla malikdirsə, yaxud, tam əsaslı olaraq həmin hücumların mümkünlüyünü görə bilirsə, başqa şəraitdə qəbulolunmaz hesab olunan tədbirlərin (məs., xüsusi mühafizənin ayrılması) görülməsi vacibdir”.

Səfirlik ətrafında keçirilən nümayiş və piketlərlə bağlı məsələ, ABŞ qanunvericiliyi praktikasında nümayəndəliyin sakitliyinin, şərəf və layəqətinin pozulması hallarının önənməsi üçün beş yüz füt-dən artıq yaxınlaşmaq qadağası tətbiq olunur.

Nümayəndəliyin personalına gəldikdə isə, onlar terror aktları üçün həmişə cazibə hədəf olurlar. Son illər ərzində həyata keçirilən siyasi zorakılıq aktlarının üçdə birini diplomatik agentlərə qarşı hücumlar təşkil edir. 1961-ci və 1973-cü il

Konvensiyaları yerləşmə dövlətləri üzərinə “bütün lazımi tədbirləri görmək” öhdəliyini qoyur ki, buna əsasən həmin dövlətlər şəraitə müvafiq olaraq nümayəndəlik ətrafında silahlı mühafizə postlarının quraşdırılmasını, diplomatlara ölkə ərazisində hərəkət edərkən silahlı mühafizə təqdim edilməsini, onlara özünümüdafiə məqsədilə silah daşımaq icazəsi verilməsini, nümayəndəliyə daxil olan təhdidlərin ciddi araşdırılmasını və s. özündə ehtiva edən önləyici tədbirləri görməlidir. Yerləşmə dövlətinin mövcud təhlükəni görməli olduğu halda preventiv tədbirləri həyata keçirməməsi onun üzərində əlavə məsuliyyət yaradır.

Diplomatik nümayəndəlik və onun personalına qarşı hücumları həyata keçirən şəxslərin cəzalandırılması öhdəliyi birbaşa 1973-cü il Konvensiyasından irəli gəlir (qeyd edək ki, 180 dövlət, o cümlədən Azərbaycan Respublikası və İran İslam Respublikası da bu Konvensiyanın iştirakçısıdır). Öhdəliyə müvafiq olaraq, bu kateqoriya şəxslərə qarşı hücumlar, məqsədindən asılı olmayaraq ağırlaşdırılmış sanksiyalarla cəzalandırılmalıdır. Bir çox dövlətlərin cinayət qanunları diplomatlara qarşı bu və ya digər əməllərə görə xüsusi cəza nəzərdə tutur. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsində VII (Sülh və insanlıq əleyhinə cinayətlər) “Beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə və ya təşkilatlara hücum etmə” adlanan 102-ci maddədə deyilir ki, beynəlxalq müdafiədən istifadə edən xarici dövlət nümayəndəsinə və ya beynəlxalq təşkilatın əməkdaşına, habelə həmin şəxslərin xidməti və ya yaşayış sahələrinə, yaxud nəqliyyat vasitələrinə hücum etmə, müharibəyə təhrikçilik və ya beynəlxalq münasibətlərin gərginləşməsi məqsədilə törədildikdə- 5ildən 10 ilə qədər azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır”. Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyasında bu maddə ilə bağlı göstərilir ki, hücum etmə dedikdə beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə qarşı onların həyatı və sağlamlığı üçün təhlükəli, yaxud təhlükəli olmayan zor göstərmə, habelə onların azadlığına, mülkiyyətinə, ləyaqətinə qəsd ediləcəyi ilə zor göstərmədə ifadə olunan hədələmə və s. hərəkətlərin törədilməsi başa düşülür. Beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərin xidməti və ya yaşayış yerinə hücum etmə dedikdə belə yerlərə qanunsuz da-

xilolma və ardınca hər hansı hərəkətin (tələb, hədə, talama və s.) törədilməsi nəzərdə tutulur.

AR CM-nın XI (Dövlət hakimiyyəti əleyhinə olan cinayətlər) hissəsinin 277-ci maddəsi xarici dövlət nümayəndəsinin xidməti və ya siyasi fəaliyyətinə son qoymaq və ya bu fəaliyyətə görə qisas almaq məqsədilə onun həyatına sui-qəsd etməyə görə ağırlaşdırılmış sanksiya nəzərdə tutur. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, respublikamız bu Konvensiyanın iştirakçısı olduğuna görə CM-da müvafiq dəyişiklik olunmalıdır. Bununla əlaqədar olaraq, məqsədlərindən asılı olmayaraq beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə qarşı istənilən hüquq pozuntularına görə ağırlaşdırılmış sanksiyalar tətbiq olunmalıdır. Bunun üçün CM-nın bütün uyğun maddələrində [120; 149; 181 və s.] nəzərdə tutulan ağırlaşdırıcı hallara, həmçinin bu kateqoriya şəxslərə qarşı olunan əməllər də daxil edilməlidir.

1973-cü il Konvensiyanın əsas məqsədlərindən biri burada qeyd olunan cinayətləri törədən və yaxud iştirak edən şəxslərin labüd cazasını təmin etmək üçün onların mühakimə olunmasına və yaxud ekstradisiya olunmasına nail olmaq idi. Konvensiyanın 7-ci maddəsinə uyğun olaraq iştirakçı dövlət ərazisindəki ehtimal olunan cinayətkarı təhvil vermirsə, o zaman heç bir istisnasız və əsassız yubadılma olmadan işi cinayət təqibi məqsədilə öz səlahiyyətli orqanlarına ötürür (aut dedere aut judicare prinsipi).

Xüsusi vurğulamaq istərdik ki, baxmayaraq beynəlxalq hüquqi sənədlərdə bu birbaşa qeyd olunmayıb akkreditiv dövlətin də öz xarici diplomatik nümayəndəliklərinin təhlükəsizliyini təmin etmək hüququ, hətta öhdəliyi vardır. Bir sıra dövlətlər xaricdəki diplomatik nümayəndəliklərin təhlükəsizliyinin, mühafizəsinin təşkilində bu və ya digər formada iştirak edirlər. ABŞ-ın diplomatik nümayəndəliklərinin mühafizəsini orada xidmət aparan dəniz piyadaları həyata keçirir. Rusiya nümayəndəlikləri sərhədçilər tərəfindən mühafizə olunur. AR -sı Prezidentinin 2021-ci il 7 May tarixli Fərmanı bu funksiyanın hərbi qulluqçular tərəfindən həyata keçirilməsini nəzərdə tutur.

Diplomatiya hüququ baxımından təhlükəsizliyi təmin edən əməkdaşlar inzibati-texniki heyətə aid olunur və nümayəndəliyin ərazisində silah-

lanmış ola bilərlər. Diplomatların silah gəzdirmək hüququ isə adətən olduqları dövlətin daxili qanunvericiliyi ilə və ya dövlətlər tərəfindən əlavə razılaşmalarla tənzimlənir.

Zənnimcə mövcud beynəlxalq hüquqi mexanizmlərlə yanaşı göndərən dövlət tərəfindən həmçinin, təhlükəsizliyin təmin edilməsi də aktuallaşmaqdadır. Cərəyan edən son hadisələr bunu bir daha təsdiq edir. Belə praktika bir çox dövlətlərdə mövcuddur. ABŞ Prezidentinin 1986-cı ildə imzaladığı qanun əsasında ABŞ Dövlət Departamenti yanında Diplomatik Təhlükəsizlik Bürosu fəaliyyət göstərir. Büronun xüsusi agentlərinə xaricdəki ABŞ rəsmilərinə qarşı həyata keçirilən cinayət əməllərinin istintaqını aparmaq hüququ verilir [7.s. 73].

Son olaraq qeyd edək ki, xarici diplomatik nümayəndəlik və onun personalının təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin əsas beynəlxalq hüquqi mexanizmlərindən biri də dövlətlərin məsuliyyəti institutudur. Belə ki, beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə qarşı həyata keçirilən qəsdlər beynəlxalq xarakterli cinayətdir. Yerləşmə dövlətinin məsuliyyəti 2001-ci ildə Beynəlxalq hüquq komissiyasının BMT-nin Baş Assambleyasına təqdim etdiyi "Beynəlxalq hüquqa zidd əməllərə görə dövlətlərin məsuliyyəti" haqqında maddələr layihəsinə əsasən müəyyən olunur. (5). Bu kateqoriya cinayətlər fiziki şəxslər tərəfindən həyata keçirilsə də dövlətin məsuliyyəti o hallarda yaranır ki: hüquq pozuntusunu özü təşkil edir və ya təhrik edir; hüquq pozuntusunun qarşısını almaq üçün kifayət qədər sayıqlıq göstərmir; hüquq pozuntusu törədənləri cəzalandırmır.

Məsuliyyət institutu çərçivəsində zərərçəkən dövlət müxtəlif formalarda satisfaksiya (üzr istənilməsi, hüquq pozuntusu faktının tanınması, təkrarlanmayacağına zəmanət verilməsi, cinayətkarların cəzalandırılması və s.), restitusiya (diplomatik agentlərin pozulmuş hüquqlarının bərpa edilməsi), vurulan zərəre görə kompensasiya tələb edə bilər. Delikvent dövlət irəli sürülən tələbləri yerinə yetirmədiyi hallarda isə zərərçəkən dövlətin müxtəlif əks tədbirləri (repressali, retorsiya, sanksiya və s.) həyata keçirmək hüququ yaranır. Əks tədbirlər məsuliyyət normalarının implementasiyası, hüquq pozucusu olan dövlətin məcbur edilməsi mexanizminin əsas elementi kimi çıxış edir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Абашидзе А.Х. Федоров М.Б Право внешних сношений: Учебное пособие.-М.: Междунар.отношения, 2009.-384с
2. Абашидзе А.Х, Чистоходова И.А. Дипломатическое и консульское право: учебное пособие. - М.: РУДН, 2015. - С. 373.
3. Венская конвенция о дипломатических сношениях 1961 г. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/dip_rel.shtml
4. Демин Ю.Г Статус дипломатических представительств и их персонала: Учебное пособие.-2-е издание М.: Междунар.отношения, 2010 - 224с.
5. Молчанова Е.Р. Нарушение дипломатической неприкосновенности: возможные пути решения конфликта. 2013. <https://cyberleninka.ru/article/n/narushenie-diplomaticheskoy-neprikosnovennosti-vozmozhnye-puti-resheniya-konflikta>
6. Нагиева А.А. Дипломатическая защита. М.2019: МГИМО-Университет. 272 с.
7. Нагиева А.А. Личная неприкосновенность сотрудников дипломатического представительства : актуальные международно-правовые вопросы // Московский журнал международного права №1 2022 https://www.mjil.ru/jour/article/view/2677/2574?locale=ru_RU
8. Пакуш Л.В. Основы дипломатической и консульской службы : курс лекций / Л. В. Пакуш. – Горки : БГСХА, 2020. – 267 с. ISBN 978-985-7231-02-7. <https://elib.baa.by/xmlui/bitstream/handle/123456789/1947/ecd3834.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Касумова Хаджар

Международно-правовые и национально-правовые основы обеспечения неприкосновенности зарубежных дипломатических представительств и их персонала

Являясь центральным институтом всего дипломатического права дипломатический иммунитет , в случаях его нарушения сопровождается инцидентами угрожающими межгосударственным отношениям, международному миру и безопасности. В связи с учащением правонарушений против дипломатов в последнее время, стали более актуальными вопросы международных и внутригосударственных механизмов обеспечения их безопасности. В статье наряду с нормативной базой права неприкосновенности дипломатов изучаются и правоотношения ответственности в случае их нарушения.

Hajar Gasimova

International and national legal basis for ensuring the inviolability of foreign diplomatic missions and their personnel

Being the central institution of all diplomatic law, diplomatic immunity, in cases of its violation, is accompanied by incidents threatening interstate relations, international peace and security. Due to the increase in offenses against diplomats in recent years, the issues of international and domestic mechanisms for ensuring their security have become more urgent. In the article, along with the regulatory framework of the right of inviolability of diplomats, the offenses of responsibility in case of their violation are also studied.